

• PRO MEMORIA •

УДК [378.4.096:80](477.83-25)"196"(091/092)

DOI:

ПАРАЛЕЛІ: ДО ІСТОРІЇ КАФЕДРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (Роман Кудлик)

Лариса БОНДАР

Іван Франко найкращий свій роман вибудовує на символи перехресних стежок, які то збігаються, то розбігаються, то знову збігаються і знову розбігаються, щоби більше вже не зустрілися. Це один із варіантів схеми людських стосунків, та є ще один їхній геометричний вимір – паралельні лінії, котрі близько проходять одна коло одної, іноді навіть дуже близько, не перетинаючись, за Евклідом, а за Лобачевським, можуть і перетнутися.

Мої взаємини (невзаємини?) з Романом Кудликом – то такі паралельні лінії. Народилися одного року з різницею в два тижні, щоправда, у різних куточках України: він у Лемковині, я на Полтавщині, щоби зустрітися/не зустрітися нам у Львівському університеті. Він міг би бути моїм однокурсником, але ним чомусь не став, навчався курсом нижче. І що це був за курс! Узяти хоча б тих, хто здобув науковий ступінь: Надія Босаківська-Осташ, скромна, проте здібна й сумлінна лінгвістка; Світлана Гавриленко-Барабаш, попри все відзначалася ще й артистичним талантом (незрівнянна Мавка у знаменитій виставі «Лісової пісні» на березі озера Нечімлого); Василь Горинь, що став не тільки відомим літературознавцем, а й філософом; Тетяна Кобржицька, перша Денисюкова аспірантка, найвидатніша дослідниця українсько-білоруських взаємин; Станіслав Цетляк, найзавзятіший апологет шістдесятництва, і його антипод – випускник вищої партійної школи, хоча й не без деяких українофільських сентиментів Володимир Яковенко.

Роман Кудлик не загубився в цьому яскравому сузір'ї. Зовні був непоказний: середній зріст, окуляри, не вельми вродливий, зате симпатичний, однак вирізнявся міцним характером, несхитною принциповістю. Ось один епізод. Шевченківська (119, тепер 311) аудиторія, тоді розкішно опатна, рясно прикрашена скульптурами й фресками в стилі соцарту. Комсомольські збори факультету: обирають делегатів на університетську конференцію. Нудота страшенна. Хто читає, хто чортиків малює, хтось навіть задрімати примудрився. І раптом – вибух! На трибуну легко, наче птах,

злітає Роман Кудлик і промовляє тихо, але рішуче: «Я скажу правду». Зала завмерла в очікуванні: що ж далі? Роман продовжує: «Чому ми маємо обирати делегатом на університетську конференцію Дмитра Павличка? Він не є членом нашої комсомольської організації. Тому я пропоную замість нього обрати мого друга Василя Гориня». Не знаю, чим закінчилася ця історія. У всякому разі репресій щодо Романа, очевидно, не було. Це ж бо діялося в епоху відлиги, за часів ректора Євгена Лазаренка.

Наступний епізод – ліричне інтермецо. Упродовж трьох років студентського життя ми з Кудликом ішли собі паралельно нейтрально, щоб один-єдиний раз перетнутися. Це сталося 26 квітня 1962 року. Було напроживо тепло, цвіли вишні й білі нарциси (панський часник, за теребовлянською термінологією Романа Лубківського. В університеті танцювальний вечір із нагоди Першотравня. І, здається, перший раз нагорі, у клубі, досі танцювали під радіолу в університетському коридорі, біля бюсту Франка й актової зали. Мода тоді була на танго й фокстрот, які не вимагали від виконавців великої майстерності, можна було просто погойдуватися ритмічно чи й не дуже – байка! Тому, дійсно, «танцюють усі». І от на цьому танцювальному вечорі моїм основним партнером був Роман Кудлик, принаймні, нікого іншого не пам'ятаю. Проте з вечора проводити мене пішов інший Роман – Лубківський. Не знаю, кого того чудового квітневого вечора проводжав Роман Кудлик. Пліткували, що в житті Романа це був період болісного розриву стосунків з Танею Кобржицькою. Родини Кудликів і Кобржицьких з однаковою неприязню, хоча й із різних міркувань, поставилися до наміру закоханих негайно одружитися. Роман із розбитим серцем поїхав на практику до піонерського табору, де й сталася найголовніша й найщасливіша подія його особистого життя. Він зближується зі своєю однокурсницею Ярославою, що відтоді стала його вірною супутницею на все життя. Таня ж вийшла заміж за білоруса, свідомого патріота, що чи не єдиний на весь Мінськ всюди й завжди говорив білоруською мовою В'ячеслава Рагойшу, переїхала до Мінська, народила трьох синів-соколів; одним словом, як і Роман, знайшла своє особисте щастя.

Останні роки нашого студентського життя пройшли під знаком закінчення епохи легендарного ректора, академіка Є. К. Лазаренка. Не писатиму про Євгена Костянтиновича, його ім'я навіки прославлене, розповім лише про реакцію студентів на брутальне звільнення свого улюбленця. Моя однокурсниця, незабутня Ліда Жидяк, франківська стипендіатка, що не мала в матрикулі жодної іншої оцінки, ніж «відмінно», екзальтовано вибухнула (а на носі – захист дипломних робіт і держіспити): «Як у моєму дипломі не буде підпису Лазаренка, то я його брати в руки не хочу!» Донесли... Уперше за п'ять років нас викликають до декана (небагатьох – декількох і за яким принципом – не знаю), серед них і ми з Лідою. Зустріч відбулася в кабінеті декана. Посаду деканську обіймав тоді доцент Олексій Никифорович Мороз. Бюрократії в ті святі часи було менше, принаймні ми, студенти, її зовсім на собі не відчували. Ніяких бюрократичних процедур при вступі й випуску – студентський квиток, матрикул і диплом видавали в деканаті без жодних церемоній, педпрактика (уявіть собі!) обходилася без жодних паперів. Декан був як небожитель, він там десь нагорі, а нижче нього один-єдиний

заступник (на той час Аркадій Халімончук), щоби вряди-годи посварити нечемних драбів, декан же для того, щоби гладити студентів по голівках. І от цей виклик до доброго декана. Зміст його короткої промови, зверненої до нас, п'ятикурсників: «Я хочу з вами поговорити про звільнення з посади ректора Є. К. Лазаренка. До мене дійшли чутки, що студенти негативно поставилися до цього факту. Зокрема ваша однокурсниця сказала (див. вище)... Іще я чув, що четвертокурсники збираються їхати до Києва з вимогою повернути улюбленого ректора. Я розумію Ваші почуття, проте благаю цього не робити, Ви нічого цим не досягнете, а собі тільки шкоди наробите, та й Лазаренкові. Зрештою, про це Вас просить сам Євген Костянтинович»... Промова доброго і мудрого декана охолодила гарячі студентські голови, у тім числі й Кудликову, бо це ж він, звісно, був організатором отієї ескапади.

На тому окошилося, репресій ніяких не було: Роман Кудлик успішно завершив навчання в університеті і дістав по його закінченню престижну посаду завідувача відділу поезії в журналі «Жовтень», одному із розсадників вільнодумства в тодішньому Львові. Проте цей «жовтневий» період не тривав довго. Роман і тут залишився таким же принциповим правдолюбцем. Цікавий тогочасний епізод – його сутичка з доцентом А. Халімончуком, який уже, здається, навіки залишився в історії в амплуа ретрограда, войовничого борця проти всього талановитого в літературі, завзятого оборонця ідеалів соціалістичного реалізму. Проте не все так однозначно. Курс лекцій із історії української літератури XIX ст. він читав цілком професійно, на високому науковому й методичному рівні, як сказав би незабутній доцент Теоктист Іванович Пачовський. Його успіхові (серед студенток!) сприяла неординарна зовнішність: високий стрункий брюнет із синіми очима (ідеал Целіни Журовської). А ще як одягне вишиванку (у нього було ніби неофіційне змагання із завідувачем кафедри Федором Матвійовичем Неборячком: а в кого сьогодні вишиванка краща?). Приміром, наша однокурсниця з російського відділення Ліда Мончак (до речі, вельми колоритна постать; її цькували на комсомольських зборах за те, що вона сміла ходити на кафедру української мови, щоби гортати український діалектологічний атлас, на що вона резонно відповіла, що її на російську філологію зарахували силоміць), крадькома клала квіти на ганку Халімончукового будинку в Кривчицях. Та попри все, Халімончук – ретроград, найактивніший борець із шістдесятництвом і не тільки. Той же Станіслав Цетляк затаврував його в одній із новел, назвавши «дурним Халімоном». У руслі цього всього – зустріч у редакторському кабінеті «Жовтня» Халімончука з Кудликом. Роман, побачивши перед собою противника, відразу став у позицію: «Ви чого сюди прийшли? Вам тут нема чого робити!» Кажуть, що скінчилося тим, що Халімончук потрошив редакторське крісло й безславно ретирувався. Але знову ж – і цього разу цей інцидент наслідків не мав.

Та от прийшла катастрофа 1965 року. Арешти в Києві, Луцьку, Франківську, Львові. І Роман Кудлик, вірний своєму кредо: «Я скажу правду», на зборах у Спілці письменників у Львові запитує: «Де мій друг Богдан Горинь?» У відповідь – запитання: «А він Ваш друг?» Лунає ствердне «Так!» Після цього, звісно ж, звільнення з «Жовтня»

і призначення (по суті, заслання...) до «Львівського залізничника». Роман сприйняв це аж надто драматично, особливо розпачував через те, що там вимагали носити залізничну уніформу. Узагалі ж романтик за натурою, він майже завжди був настроєний на трагічну тональність – так, із жахом думав про своє майбутнє 30-річчя: «Повішуся!» Однак якось успішно перейшов цей страшний для романтика рубіж, як і далші 40, 50 etc.

Попри нидіння в «Залізничникові», Кудлик – активний учасник культурного життя у Львові. Особливо теплі стосунки з акторами, з театром імені М. Заньковецької. Одна з зіркових вистав того часу – «Маклена Граса» за Миколою Кулішем. Її успіхові сприяли геніальні Кудликові зонги. Ув одному з них – такий чисто кудликівський заклик-афоризм: «На коліна ніколи не падай!» Тісною була також його співпраця з композиторами – на його тексти написано багато гарних пісень. Особливою популярністю користувався італійський шлягер «Сизокрилий птах», що його виконувала Софія Ротару (переклад Романа Кудлика, аранжування Володимира Івасюка).

Ще один епізод із епохи застою. Збори у Спілці письменників. Укотре (!) обирають до її лав Богдана Стельмаха. Веде збори рішуче налаштований Микола Петренко. Артистично, елегантно, так, як тільки він уміє, читає свої вірші Богдан Стельмах (він до сліз зворушив своїм читанням Ірину Вільде). Доповідачів двоє: високий стрункий красень Володимир Яворівський і скромний Богдан Янівський. Репрезентують поезію, зокрема Стельмахові пісні. Яворівський (у розкішному білому светрі) поводить себе аж надто розкуто, безцеремонно втручається до виступів інших, аж спокійний Янівський не витримує: «Якщо Яворівський мене перебиватиме, я не говоритиму більше». Але справжня бомба розривається наприкінці. Слово бере відомий критик Степан Трофимук. Починає говорити про незрозумілість шістдесятницької поезії, про те, що от Драчева мати не розуміє синових віршів, про якісь «ізми» в Богдана Стельмаха. Тут не витримує й закипає флегматичний, на перший погляд, Петренко: «Які ізми? Степане Михайловичу, які ізми?» Ситуацію пробує владити Ростислав Братунь, наголошуючи на тому, що Стельмах написав поему про БАМ і низку комсомольських пісень. І тут Кудлик у своєму ж амплу («Я скажу правду»): «Богдан Стельмах – прекрасний поет, а Степан Трофимук – поганий критик, і я коло нього не сяду» (перед цим сидів поряд зі своїм опонентом).

Якась дитячість у всьому і якась романтична відстороненість від щоденних турбот цього світу. В уяві постає Романова постать на тлі фасаду будинку на Винниченка, 24, де містився тоді Інститут суспільних наук. Профспілка організувала забезпечення співробітників картоплею на зиму. Найширіша приятелька Ярослави Кудлик Надя Босаківська замовила картоплю і для Кудликової родини. І от Роман із виразом безконечного терпіння й невимовної муки чекає з мішками, щоби наповнити їх такою прозаїчною картоплею. Поет і картопля... Таким-от безнадійним мрійником Кудлик завжди уявлявся мені, а тому цілковитою несподіванкою для мене стало те, що він обійняв посаду головного редактора «Дзвону», та ще й у такі важкі ринкові часи. І давав собі раду. «Дзвін», як і колись, «Жовтень» (нагадаймо собі його зірковий склад: Роман Іванчук, Микола Ільницький, Роман Дідула, Юрій Коваль, Роман Кудлик на чолі

з легендарними головними редакторами Ростиславом Братунем і Романом Федорівим), акумулював у собі все найкраще, що було в українській культурі того часу.

...Починали з Франка, Франком і закінчимо. Повість «Для домашнього огнища» завершується образом гордого стрункого вічнозеленого кипариса, що прагне до неба. От саме з ним у моїй уяві асоціюється Роман Кудлик.

Бондар Лариса – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ім. акад. М. Возняка Львівського національного університету імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна).

Larysa Bondar – Cand. Sc. (Philology), Associate Professor, Acad. M. Vozniak Department of Ukrainian Literature, Lviv Ivan Franko National University (1 Universytets'ka Str., 79000, Ukraine).

E-mail: bondarlarysa25@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3309-3752>.

Стаття надійшла до редколегії: 15.01.2024.

Прийнята до друку: 24.02.2025.